

УДК 336.71

*В. А. Шпильовий,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту
ЧФ ПВНЗ "Європейський університет"*

ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

*V. Shpylovy,
Candidate of finance, docent associate professor of finance, audit and management department
Cherkasy branch of Private Higher Educational Establishment "European University"*

APPROACHES TO CLASSIFICATION OF BANKING SERVICES

У статті визначається сутність банківських послуг, наводяться їх відмінності від банківських операцій, досліджується визначення сутності банківських послуг у наукових джерелах. На основі узагальнення підходів до трактування банківських послуг запропоновано авторське визначення банківських послуг як самостійної економічної категорії. Банківські послуги пропонуються визначити з точки зору формування доданої вартості та їх впливу на ресурсну базу комерційного банку. Також на основі розглянутих підходів до класифікації банківських послуг запропоновано удосконалену класифікацію, яка є більш придатною до сучасних умов розвитку банківської системи.

The article considers the essence of banking services, given their differences from banking operations, investigated defining the essence of banking services in scientific sources. On the basis of generalization of approaches to the interpretation proposed banking provides for a definition of services as independent economic category. Banking services are offered to define in terms of added value formation and their impact on the resource base of commercial banks. Also on the basis of the approaches to the classification of banking services offered improved classification that is more suited to modern conditions of the banking system.

*Ключові слова: банківська послуга, банківська операція, класифікація банківських послуг.
Key words: banking service, banking operation, classification of banking services.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний рівень складності економічної системи вимагає від банківського сектора пропозиції дедалі більшого числа послуг своїм клієнтам. За останніх десяти років банківська справа в багатьох країнах світу вийшла на якісно новий рівень, який, зокрема, передбачає охоплення більшості населення банківськими послугами. Так, у країнах Європи більше 80% дорослого населення мають поточний рахунок або внески в банку. Враховуючи динамізм банківської системи України, однією з актуальних на сьогодні проблем є детальне вивчення ролі та місця банківських послуг у загальній сукупності операцій комерційних банків, причин виникнення і розвитку нових послуг, а також їх впливу на показники доходності й ліквідності банків. Пошуки відповідей на ці питання будуть сприяти розвитку банківської справи в Україні, повнішому задоволенню потреб суб'єктів економіки та держави в банківських послугах.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню банківських послуг присвячено праці багатьох вітчизняних економістів, зокрема: О.Д. Василика, В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської, А.А. Пересади, О.В. Дзюблюка, Л.О. Примостки, М.І. Савлука та інших. Діяльність банків у сфері надання послуг і досі залишається однією з найменш досліджених тем щодо здійснення банківської діяльності. Як і раніше, фахівців з банківської справи переважно всі банківські операції поділяють на три групи: активні, пасивні та розрахунково-касові операції. У той же час

банківські послуги як самостійний напрям діяльності банків залишаються майже поза увагою самостійних наукових досліджень.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Практика доводить необхідність та важливість окремого дослідження банківських послуг як самостійного продукту банківської діяльності. У розвинутих країнах світу комерційні банки отримують значну частку доходів саме від надання банківських послуг, яка нерідко перевищує половину загальної суми доходів банків. В Україні останнім часом спостерігаються значні темпи зростання обсягу банківських послуг. Лише за останні роки частка доходів універсального банку від надання банківських послуг зросла в середньому з 20 до 30—35% у загальній сумі доходів банків. Тому важливого значення набуває з'ясування сутності банківських послуг, їх місця та ролі в діяльності банків.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення економічної сутності та надання класифікації банківських послуг як самостійної економічної категорії.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Специфіка банківської діяльності відрізняє комерційні банки як суб'єктів ринкових відносин як від виробничих підприємств, так і від фінансових установ. Якщо розглядати банківську установу як комерційне

Таблиця 1. Змістовні контексти визначення банківських послуг у наукових джерелах

Автор	Визначення
В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янська [2]	Банківська послуга визначається як результат проведення банківської операції, спрямованої на задоволення потреб споживачів - клієнтів банківської установи
О.В. Дзюблюк [5]	Визначає послуги як кінцевий результат, готовий банківський продукт, тоді як операції – як виробничий процес
М.І. Савлук [10]	Поділяє діяльність комерційних банків на три види: активні операції, пасивні операції та послуги, тобто послуги банків відокремлені від операцій і виступають як самостійна складова продуктів банку

підприємство, створене з метою отримання прибутку, поняття їх продуктів, з одного боку, має відповідати загально визначеним поняттям товарів і послуг, а з іншого — враховувати специфіку банківської діяльності. До таких особливостей слід віднести поділ банківських продуктів на банківські операції та послуги.

Досліджуючи економічну сутність банківської послуги, слід відзначити високий ступінь неузгодженості трактувань даної економічної категорії. У перекладних західних джерелах із банківського менеджменту поняття банківська операція (banking operation) та банківська послуга (banking service) взагалі ототожнюються, що певним чином можна пов'язати із недосконалістю перекладу.

Закон України "Про банки і банківську діяльність" [1] оперує поняттями "банківська операція" та "угода", та не наводить жодного визначення банківських послуг.

Сучасні дослідники розглядають поняття "банківська послуга" у різних змістовних контекстах (табл. 1).

Вплив іноземної думки та законодавчої невизначеності у трактуванні банківських послуг та банківських операцій вносять певні розбіжності у погляди сучасних науковців та їх спроби встановити зв'язок між цими поняттями і поняттям "банківський продукт", у з'ясуванні сутності названих понять.

За наведеними трактуваннями можна зробити висновки, що поняття банківських операцій і послуг розглядаються з позиції суб'єктів відносин — банку та клієнтів, що по суті, ототожнюють ці поняття. Водночас банківські послуги розглядаються лише як допоміжні, супутні дії до банківських операцій, які можуть давати банкам додатковий дохід.

Банківська послуга як самостійна економічна категорія має складну природу. У порівнянні з іншими продуктами матеріальної сфери виробництва, банківські послуги мають свої особливості (рис. 1).

На відміну від банківських операцій, послуги мають комплексний характер та характеризуються такими особливостями (рис. 2).

Таким чином, банківську послугу можна визначити як комплексний результат діяльності банку із максимального задоволення зростаючих із часом вимог клієнта при проведенні банківських операцій або із залучення тимчасово вільних ресурсів, спрямована на одержання прибутку.

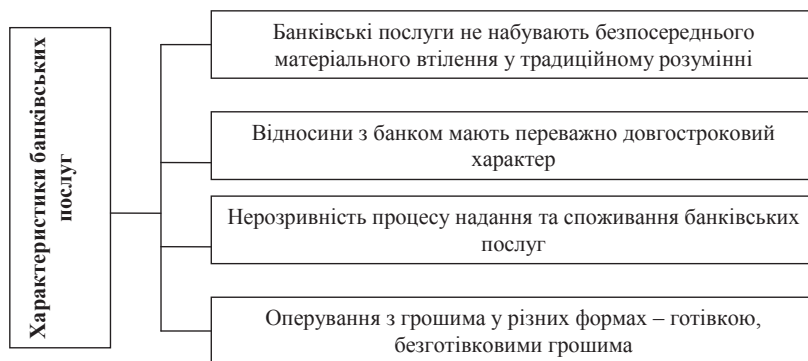

Рис. 1. Особливості банківських послуг у порівнянні з продуктами матеріальної сфери

Проводячи аналогію з матеріальним виробництвом, у банківській сфері продукти можна поділити на ті, що включають перенесену і додану вартість (банківські операції), і ті, що містять виключно додану вартість (послуги). Формою речового виду банківського продукту можна вважати грошові кошти, мобілізовані та розміщені банком у активи, вирачання яких розділено у часі, аналогічно із сферою матеріального виробництва. При наданні банківських послуг накопичення вартості не відбувається, оскільки споживання здійснюється одночасно з наданням послуг. За таким підходом, банківські операції можна визначити як набір упорядкованих дій банку, пов'язаних із залученням та використанням ресурсів, у процесі яких накопичується наявна і створюється нова (додана) вартість і які несуть певний ризик втрати накопиченої та доданої вартості. Тоді банківські послуги можна визначити як комплекс дій, пов'язаних із обслуговуванням клієнтів, у процесі надання яких працівники банку створюють, а клієнти банку споживають додану вартість, без додаткового залучення та використання накопиченої вартості (банківського капіталу або кредитних ресурсів) та без посилення ризику втрати активів.

У банківській практиці застосовуються різні підходи до класифікації банківських послуг. Найпоширенішим є їх поділ на: традиційні та нетрадиційні (рис. 3).

У навчальному посібнику "Банківський менеджмент" за редакцією О. Кириченка надається класифікація банківських послуг за чотирма основними групами:

- депозитні;
- кредитні;
- інвестиційні;
- інші послуги [3].

Такий поділ не є об'єктивним, оскільки депозитні та кредитні послуги більш доцільно відносити до банківських операцій, вони не мають властивостей послуг.

У даному аспекті доцільно підтримати позицію О.В. Дзюблюка [5]. Так, у своїй монографії він зазначає, що банківський продукт має двояке вираження — з одного боку, це надання різного роду послуг шляхом проведення активних, пасивних та комісійно-посередницьких операцій, а з іншого — це створення безготівкових платіжних засобів, що є результатом тих самих операцій.

Для розкриття специфіки потреб, які задовольняються шляхом надання банківських послуг, можна запропонувати більш детальну класифікацію за такими ознаками, як споживачі послуг банку, типи та різновиди цих послуг (табл. 2).

Банківські послуги доцільно класифікувати відповідно до їх зв'язка із функцією банку щодо перерозподілу грошових ресурсів. Такий підхід до класифікації дає змогу прив'язати банківські послуги до діяльності конкретних підрозділів комерційного банку, що їх надають. У данному аспекті доцільно виділити такі групи послуг:

1. Послуги, що пов'язані із процентними доходами та витратами — це послуги із супроводу діяльності банку із перерозподілу грошових ресурсів. До цієї групи входять:

— послуги для вкладників — перерахування заробітної плати, пенсії клієнта банку на депозитний рахунок, автоматичне списання відсотків;

— послуги для позичальників — відкриття кредитної лінії, закриття овердрафту, автоматичне погашення кредитних відсотків із поточного рахунка.

2. Комісійні послуги — усі інші банківські послуги, які приносять банку не процентні, а комісійні доходи — трастові операції, депозитарні послуги, надання банківських сейфів.

3. Розрахунково-касове обслуговування — специфічний вид банківської послуги, який поєднує в собі особливості як процентних, так і комісійних послуг. Слід зазначити, що, з одного боку, залишки грошових засобів на розрахункових і поточних рахунках клієнтів є одним із видів залучення ресурсів, за які банк може виплачувати певний процент. Із цього погляду розрахунково-касове обслуговування є процентною послугою (послуги для вкладників). З іншого боку, розрахунково-касові операції, які проводяться банком за дорученням клієнтів, пов'язані з одержанням банком комісії за розрахунково-касове обслуговування. У даному аспекті їх можна розглядати як комісійні послуги. Процентні банківські послуги допомагають одержати економічну вигоду як вкладникам банку, так і його позичальникам. Для вкладників економічний інтерес виражається у автоматичному збільшенні вартості вкладених у банк грошей. Позичальник, вкладаючи одержані від банку ресурси в певні види бізнесу, також одержує вартість більшу, ніж була інвестована початково [6, с. 73—78].

4. Посередницькі послуги. Серед посередницьких послуг найбільш розповсюдженими є посередництво в операціях з цінними паперами, валютою та майном. Сьогодні заслуговує на увагу посередницька діяльність комерційних банків при емісії, розміщенні та організації вторинного обігу цінних паперів клієнтів.

5. Банківські послуги щодо торгівлі валютою мають на меті надання валюти клієнтам для забезпечення їх платежів та підтримки ліквідності у валюті: страхуван-

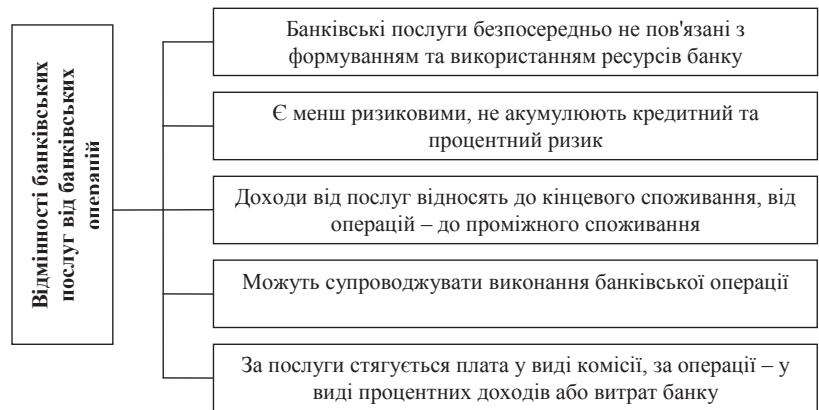

Рис. 2. Особливості банківських послуг у порівнянні з банківськими операціями

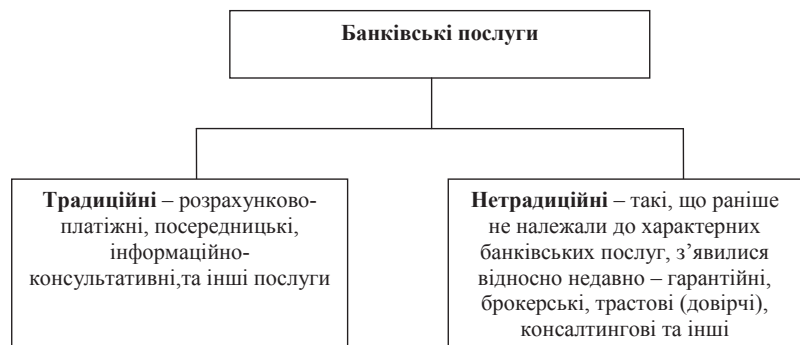

Рис. 3. Узагальнена класифікація банківських послуг

ня ризиків знецінення коштів внаслідок зміни валютних курсів, отримання спекулятивного прибутку за рахунок зміни курсів валют.

6. Сутність консультативно-інформаційних послуг полягає у наданні клієнтам різноманітних кваліфікованих консультацій та інформаційної підтримки з різних аспектів управління фінансами та інших господарських, фінансових, правових і банківських питань.

7. Розрахунково-платіжні послуги забезпечують платіжну дисципліну, вони передбачають ведення рахунків юридичних і фізичних осіб та здійснення роз-

Таблиця 2. Деталізована класифікація банківських послуг

Споживачі послуг банку							
фізичні особи				корпорації, підприємства			
Кредити, депозити	Розрахунки	Кредитно-розрахункове обслуговування	Інвестиції	Кредити, депозити	Розрахунки	Кредитно-розрахункове обслуговування	Інвестиції
Обслуговування кредитних та депозитних операцій	За поточними рахунками, дебетовими картками, обмін валюти та ін.	Овердрафт на поточному рахунку	Ощадні рахунки, строкові депозитні сертифікати, індивідуальні пенсійні рахунки, персональні трасти	Комерційні кредити, лізингове обслуговування, факторинг, облік векселів	Управління готівкою, електронний переказ коштів, трансферти	Акредитиви, акцепт векселів	Трасти, пенсійні фонди, строкові депозитні сертифікати, строкові рахунки
Споживачі послуг банку							
банки			державні органи				
Кредити, депозити	Платежі	Інвестиції	Кредити, депозити	Платежі	Інвестиції		
Міжбанківські кредити	Поточні рахунки. Чековий кліринг. Консультації. Зберігання цінних паперів	Купівля-продаж ресурсів і цінних паперів. Управління готівкою	Проектне фінансування	Управління готівкою. Електронний переказ коштів. Поточні рахунки. Зберігання коштовностей	Купівля-продаж ресурсів і цінних паперів. Термінові депозити. Трастові операції		

рахунків за їх дорученням, касове обслуговування тощо.

8. Інвестиційні послуги — призначені реалізовувати зацікавленість клієнтів банку у інвестуванні власних коштів. Це такі послуги, як формування інвестиційного портфеля, підбір об'єктів інвестування.

9. Нетрадиційні послуги. Під ознакою таких послуг традиційно розуміється їх сучасність. Тобто поняття "нетрадиційні банківські послуги", у трактуванні сучасних науковців, ототожнюється із поняттям "інноваційний продукт" у сфері матеріального виробництва. Безперечно, що так само, як всі інноваційні продукти, у порівнянні з традиційним банківським обслуговуванням нетрадиційні банківські послуги, зокрема — телебанкінг, мобільний банкінг, інтернет-банкінг тощо — надають вагомі переваги, як банківській установі, так й споживачу:

— значно підвищується ефективність роботи як банку, так і клієнтів;

— знижуються витрати на залучення нових клієнтів;

— швидкість обслуговування клієнтів обмежується не кількістю та спроможністю окремих філій та відділень банку, а чинниками, якими значно легше управляти, зокрема потужністю комп'ютерної мережі;

— підвищується якість роботи з клієнтами банку.

10. Послуги самообслуговування клієнтів. Останнім часом спостерігається тенденція у банківській діяльності максимального залучення засобів автоматизації щодо надання банківських послуг. Так, ще декілька років тому для оплати рахунків споживач вимушений був користуватися касовими обслуговуванням, що значно підвищувало час надання послуги. Зараз ці послуги надаються через термінали банків, або через мережу Інтернет. Безумовно, з позиції банку впровадити таку послугу у короткий термін не можливо, оскільки технологічний процес надання таких послуг має проєктний характер. Якщо у традиційному розумінні для впровадження банківської послуги необхідно розробити технологію її надання, то для впровадження послуги самообслуговування банк повинен розробити автоматизовану систему її надання, що потребує суттєвих витрат часу та ресурсів.

Виходячи з того, що послуги самообслуговування за такими характеристиками, як технологічна підготовка, участь персоналу банку у їх наданні, рівень сервісного обслуговування клієнтів банку, швидкість надання та іншими характеристиками, суттєво відрізняються від традиційних послуг, їх доцільно відокремити у самостійну групу банківських послуг.

ВИСНОВКИ

Складна природа банківських продуктів не дала можливості донині розкрити їх економічну природу, надати їх науково достовірну класифікацію, зокрема розмежувати поняття банківської операції та банківської послуги, які здебільшого ототожнюються. У західній літературі панує поширений підхід до трактування банківських послуг, коли під ними розуміють будь-який вид діяльності банку. Банківська послуга як самостійне поняття, що характеризує діяльність банку, губиться в широкому колі банківських операцій, які охоплюють усі сторони діяльності банку як фінансового посередника.

Освоєння сфери банківських послуг є перспективним напрямком діяльності українських банків. Надання банківських послуг переважно не пов'язано з ризиками діяльності банку, не потребує залучення додаткових коштів та відчуження ресурсів банку, не передбачає формування нових резервів. Розширення спектра банківських послуг надає змогу краще задовольнити потреби клієнтів, розширити дохідну базу банків, сприятиме стабілізації банківської системи країни та підвищенню її ролі в економіці держави.

Література:

1. Закон України "Про банки та банківську діяльність" // Урядовий кур'єр. — 2001. — 17 січня.
2. Банківські операції / За редакцією В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської. — К.: Знання. — 2006.
3. Банківський менеджмент / Під редакцією А.А. Кириченко. — К.: Знання, 2004.
4. Болдова А.А., Мойко В.Ю., Ринок фінансових послуг України: глобалізаційний аспект / А.А. Болдова, В.Ю. Мойко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. — 2012 — № 1. — С. 72—78.
5. Дзюблук О.В. До питання про суть комерційного банку і специфіку банківського продукту // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 6. — С. 82 — 90.
6. Економічна сутність банківських послуг / С.В. Філяр // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки: Вип. 31: У двох частинах / М-во освіти і науки, молоді та України, Черкас. держ. технол. ун-т. — Черкаси: ЧДТУ, 2012. — Ч. I. — С. 127—130.
7. Захарченко О. М. Дистанційне банківське обслуговування на основі системи "клієнт-банк": переваги та недоліки, О.М. Захарченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць — Суми, 2013. — Т. 30. — С. 121—127.
8. Масленников Є.І. Дослідження розвитку ринку фінансових послуг України / Є.І. Масленников, А.А. Чкан. // Економіка:реалії часу. — 2014. — №2. — С. 105—11.
9. Олещук М.Г. Впровадження інноваційних ІТ-технологій як напрямок підвищення конкурентоспроможності банків на ринку банківських послуг України / М.Г. Олещук // Науковий вісник ДДМА. — 2013. — № 1. — С. 351—358.
10. Савлук М.І. Вступ до банківської справи. — К.: Лібра, 2006.
11. Тригуб О.В. Специфіка діяльності вітчизняних банків на ринку факторингових послуг / О.В. Тригуб // Проблеми економіки — 2014. — №1 — С. 284—291.

References:

1. Law of Ukraine (2001), "On Banks and Banking Activity", Government-kur'yer. 2001. — 17 January.
2. Mishchenko, V. I. Slav'yanskaya, N. G. (2006), "Banking", Knowledge, Kyiv, Ukraine.
3. Kirichenko, A. A. (2004), "Banking Management", Knowledge, Kyiv, Ukraine.
4. Boldova, A. A. Moyko, V. Y. (2012), "Financial Services Market of Ukraine: the globalization aspect", Proceedings of the National University of the State Tax Service Ukraine, № 1, pp. 72—78.
5. Dzyublyuk, A. V. (2009), "On the nature of commercial bank and the specific banking product", Herald of the National Bank of Ukraine, № 6, pp. 82—90.
6. Fimyar, S. V. (2012), "The economic essence of banking services", Proceedings of Cherkasy State Technological University, № 31, pp. 127—130.
7. Zakharchenko, A. M. (2013), "Distance from banking system "Client-Bank": the advantages and disadvantages", Problems and prospects of the banking system of Ukraine, vol. 30, pp. 121—127.
8. Maslennikov, E. I. (2014), "Research of Financial Services Markets of Ukraine", Economy: Realities time, № 2, pp. 105 — 11.
9. Oleszczuk, M. G. (2013), "Introduction of innovative IT technologies as the direction of improving the competitiveness of banks in the banking market of Ukraine", Scientific herald of the DSEA, № 1, pp. 351—358.
10. Savluk, M. I. (2006), "Introduction to Banking", Libra, Kyiv, Ukraine.
11. Trygub, A. V. (2014), "The specificity of domestic banks in the factoring services", Problems of Economics, № 1, pp. 284—291.

Стаття надійшла до редакції 07.12.2015 р.